

**Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
НН інститут історії, права та міжнародних відносин**

Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та
методики викладання історичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач аспірантури та
докторантури

[Signature] І. А. Чистякова

«*вересня*» 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Філософсько-методологічні основи наукових досліджень

третій (освітньо-науковий) рівень

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальність **011 Освітні, педагогічні науки**

освітньо-професійна програма **Освітні, педагогічні науки**

мова навчання **українська**

Погоджено науковою радою Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

«*10*» *вересня* 2021 р.

Голова:

[Signature] Кудріна О. Ю., д.е.н., професор

Суми – 2021

Розробник:

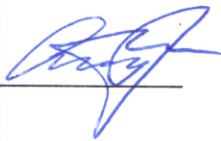
Снегірьов І.О., кандидат філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики викладання історичних дисциплін.

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики викладання історичних дисциплін.

Протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.

Завідувач кафедри

Моцак С. І., к. пед. н., доцент

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'S. I. Mozhak', written over a horizontal line.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна, вечірня, заочна форми навчання
Кількість кредитів - 4	доктор філософії	цикл загальної підготовки
		Рік підготовки:
		1-й
		Семестр
2-й		
Лекції		
10 год./4 год.		
Практичні, семінарські		
30 год./6 год.		
Лабораторні		
Самостійна робота		
80 год./110 год.		
Консультації:		
Загальна кількість годин – 120		Вид контролю: залік

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Робоча програма дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» підготовки докторів філософії (PhD) є нормативним документом, в якому визначено зміст навчання та встановлено вимоги щодо обсягу та рівня професійної підготовки аспіранта.

Курс «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» спрямований на ознайомлення майбутніх докторів філософії з основами філософської епістемології, особливостями й напрямками сучасної методології наукових досліджень, парадигмами науки та її аксіологічними засадами.

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» є формування в аспірантів культури науково-теоретичної діяльності, ознайомлення аспірантів з сучасними проблемами наукового осягнення дійсності на основі осмислення закономірностей і тенденцій розвитку як власне наукового пізнання, так і логіки взаємодії науки і філософії в історично змінному соціокультурному контексті.

Досягається це шляхом здобуття слухачами філософських знань, формування умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для філософського аналізу складних проблем теоретичної та практичної діяльності, продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння філософськими засадами, принципами, методологією наукової діяльності, а також проведення власного наукового дослідження та захисту дисертації в обраній предметній області.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- формування теоретичних уявлень про філософські підходи до специфіки наукового пізнання;
- ознайомлення з основами знань з філософії та аксіології науки, теорії та методології наукової діяльності;
- формування знань про теоретичний та емпіричний рівні наукового дослідження та їхню методологію;
- ознайомлення з парадигмальними засадами розвитку наукового знання та сучасним станом і перспективами еволюції науки;
- формування філософсько-методологічної культури аспіранта як фахівця та науковця.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» є обов'язковою і входить до циклу загальної підготовки. Вона

спирається на знання, отримані слухачами при вивченні філософських, суспільних та фахових дисциплін у ЗВО.

3. Результати навчання за дисципліною

Засвоєння програмного матеріалу дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» забезпечує оволодіння загальними та спеціальними компетентностями відповідно до освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки»: ЗК 1. Здатність до формування системного наукового світогляду, оволодіння загальнонауковими компетентностями та розвитку культурного кругозору. ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; пошуку, обробки й критичного аналізу інформації з різних джерел. ЗК 3. Володіння креативним способом мислення, здатністю до критичного аналізу й оцінки сучасних педагогічних явищ, комплексних та інноваційних проблем, генерування нових ідей під час вирішення практичних завдань наукової та/або професійної діяльності. ЗК 4. Здатність проводити наукові дослідження в сфері загальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки на відповідному рівні із застосуванням інноваційних інформаційних технологій. ЗК 9. Здатність навчатися впродовж життя в контексті неперервної фахової підготовки, підвищувати свій інтелектуальний та культурний рівень і оволодівати сучасними знаннями. ЗК 10. Здатність дотримуватися норм наукової етики та принципів академічної доброчесності під час проведення наукових досліджень. ФК 1. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в галузі загальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки. ФК 3. Розуміння практичного застосування сучасних концептуальних положень та ідей у галузі загальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки в навчально-науковій та науково-дослідницькій діяльності. ФК 4. Володіння загальними, інтегральними, фаховими компетентностями з методології наукових досліджень у галузі загальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки. ФК 9. Здатність дотримуватися етики наукових досліджень та принципів академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності. ФК 10. Здатність до апробації результатів наукового дослідження, їх поширення й упровадження в освітню практику. ФК 12. Здатність самовдосконалюватися впродовж життя, оцінювати рівень власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію, адаптуватися до змін у професійній діяльності

Знання та розуміння	ПРН1 ПРН 2 ПРН 3 ПРН 5	ПРН 1. Здатність використовувати концептуальні та методологічні знання в галузі філософсько-світоглядних проблем педагогіки та аксіології освіти під час вирішення освітніх і професійних завдань. ПРН 2. Здатність до обґрунтування нового знання в контексті потреб педагогічної освіти в межах філософського, загальнонаукового і конкретно наукового рівнів методології дослідження. ПРН 3. Володіння системою педагогічних категорій і методів їх використання з метою вирішення дослідницьких і практичних завдань у закладах вищої освіти. ПРН 5. Знання в галузі професійної та наукової етики і готовність до її дотримання
Застосування знань та розумінь	ПРН 6 ПРН 9 ПРН 10	ПРН 6. Здатність здійснювати критичний аналіз концептуальних та методологічних знань у галузі науково-дослідної та професійної діяльності і на межі предметних галузей, інтерпретувати їх, синтезувати нові ідеї. ПРН 9. Здатність застосовувати адекватні методи дослідження в ході виконання дисертаційної роботи. ПРН 10. Здатність оцінювати можливості застосування та ризики упровадження досягнень історико-педагогічної спадщини/прогресивного зарубіжного досвіду в сучасному вітчизняному освітньому просторі.
Формування суджень	ПРН 16	ПРН 16. Готовність до утвердження гуманістичних ідеалів і демократичних цінностей в освітній і науково-дослідницькій діяльності на основі гуманістичного світогляду.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінка рівня та якості знань аспірантів здійснюється у відповідності до методики рейтингової оцінки та полягає у здійсненні розрахунку суми балів за всіма видами аудиторної роботи та результатами самостійної роботи. Акумуляція (накопичення) балів здійснюється протягом семестру.

Щодо системи розподілу балів, які отримують студенти та рейтингової системи, яка трансформується в національну шкалу та шкалу ECTS, то відповідні відомості наведені у цій програмі.

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	теоретичний зміст курсу засвоєний аспірантом повністю; він вільно, логічно й аргументовано висвітлює навчальну проблему; бачить місце питання, яке розглядається в контексті філософсько-наукового знання; при відповіді на питання посилається на рекомендовану програмою курсу додаткову літературу; вміє показати методологічне значення філософських теорій, концепцій для вибору шляхів вирішення конкретних науково-природничих, гуманітарних або соціально-політичних проблем. Необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом повністю сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені робочою навчальною програмою, виконані в повному обсязі
82-89	теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені робочою навчальною програмою, виконані, якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального
74-81	теоретичний зміст курсу засвоєний повністю; аспірант володіє фактичним матеріалом курсу але припускається окремих, несуттєвих помилок; висновки і узагальнення, зроблені ним, не є вичерпними; відсутні посилання на додаткову літературу; практичне застосування теоретичних знань є нечітким. Практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені робочою навчальною програмою, виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з незначними помилками
64-75	теоретичний зміст дисципліни засвоєний не повністю, але прогалини в знаннях не носять істотного (системного) характеру, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених робочою навчальною програмою навчальних завдань виконана, проте вони містять помилки
60-63	теоретичний зміст дисципліни засвоєний частково; аспірант в основному володіє фактичним матеріалом курсу, але в окремих аспектах питань припускається суттєвих помилок; не в змозі самостійно робити висновки, узагальнювати, поєднувати теоретичні знання з практикою; виклад матеріалу утруднений, неповною мірою використовується категоріальний апарат навчальної дисципліни. Практичні навички роботи з навчальним матеріалом майже не сформовані, частина передбачених робочою навчальною програмою завдань не виконана, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального, відповідь є фрагментарною, непослідовною
35-59	аспірант не володіє матеріалом курсу і не орієнтується в його проблематиці; при спробі викладу матеріалу припускається грубих помилок; не може самостійно зробити висновки та узагальнення; не прослідковує зв'язку аналізованих проблем з практикою. Необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом не сформовані, більшість передбачених робочою навчальною програмою завдань не виконано або якість їх виконання оцінено числом балів, меншим мінімального
1-34	практично відсутні елементарні знання з предмету, аспірант не орієнтується у навчальному матеріалі

Розподіл балів

Поточний контроль					Разом	Загальна сума
РОЗДІЛ 1			РОЗДІЛ 2			
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 2.1	Т 2.2		100
Поточний контроль						
10	10	10	10	10	50	
Контроль самостійної роботи						
10	10	10	10	10	50	

Об'єктом додаткового заохочення аспірантів може бути виконання інших видів робіт: участь у роботі всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, підготовка та публікація наукової статті та інші.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	Відмінно
82 - 89	B	Добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: контрольні роботи, завдання для самостійної роботи, перелік запитань до заліку з дисципліни.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Наука як предмет філософського дослідження.

Тема 1.1. Поняття, зміст і функції науки як соціокультурного феномена.

Тема 1.2. Структура наукового пізнання.

Тема 1.3. Методологія і методи наукового дослідження.

Розділ 2. Динаміка наукового пізнання.

Тема 2.1. Основні моделі розвитку науки.

Тема 2.2. Концептуально-методологічні трансформації постнекласичної науки.

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	денна, вечірня / заочна форми навчання					
	у тому числі					
	Усього	Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Сам. р.
Розділ 1. Наука як предмет філософського дослідження						
1.1. Поняття, зміст і функції науки як соціокультурного феномена.	22	2/1	4/1			16/20
Тема 1.2. Структура наукового пізнання.	24	2/1	6/1			16/22
Тема 1.3. Методологія і методи наукового дослідження.	26	2/1	8/2			16/23
Розділ 2. Динаміка наукового пізнання						
Тема 2.1. Основні моделі розвитку науки.	24	2	6/1			16/23
Тема 2.2. Концептуально-методологічні трансформації постнекласичної науки.	24	2/1	6/1			16/22
Усього годин	120	10/4	30/6			80/110

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна/заочна)
1	Поняття, зміст і функції науки як соціокультурного феномена.	2/1
2	Структура наукового пізнання.	2/1
3	Методологія і методи наукового дослідження.	2/1
4	Основні моделі розвитку науки.	2
5	Концептуально-методологічні трансформації постнекласичної науки.	2/1
	Разом	10/4

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна/заочна)
1	<i>Поняття, зміст і функції науки як соціокультурного феномена.</i> 1. Поняття науки та критерії науковості. 2. Засади науки (ідеали і норми дослідження, наукова картина світу, філософські підстави). 3. Функції науки як соціокультурного феномена. 4. Проблема історичного віку науки. 5. Дисциплінарна структура науки: - місце і роль природознавства в системі наукового знання (091); - соціально-економічні науки в дисциплінарній організації наукового знання (051; 281); - наука і мистецтво (025); - роль науки в сучасній освіті та формуванні особистості (01)	4
2	<i>Наукове пізнання. Емпіричний рівень.</i> 1. Особливості наукового пізнання. 2. Специфіка емпіричного дослідження (предмет, характер і тип отриманого знання). 3. Форми емпіричного пізнання: - у природничо-наукових дослідженнях (091); - у соціально-економічних дослідженнях (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - емпіричний корелят у мистецтві: чи існує він? (025)	2
3	<i>Наукове пізнання. Теоретичний рівень.</i> 1. Особливості теоретичного дослідження (предмет, характер і тип отриманого знання). 2. Мислення та його основні рівні. 3. Форми теоретичного пізнання: - у природничо-наукових дослідженнях (091); - у соціально-економічних дослідженнях (051, 281);	2

	- у педагогічних дослідженнях (01); - теоретичний корелят у мистецтві (025)	
4	<i>Теорія як ідеал наукового пізнання.</i> 1. Теорія, її структура і функції. 2. Види (типи) теорій. Особливості теорій: - у природничо-наукових дослідженнях (091); - у соціально-економічних дослідженнях (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - у культурологічних дослідженнях (025). 3. Закон як стрижень теорії. Закон у природничо-науковому і соціально-гуманітарному пізнанні.	2
5	<i>Метод, методика, методологія.</i> 1. Метод (поняття, структура і функція), методика і методологія. 2. Співвідношення понять «теорія» і «метод». 3. Проблема класифікації методів. 4. Особливості застосування методів міждисциплінарних досліджень: - у природничо-науковому пізнанні (091); - у соціально-економічному пізнанні (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - у культурологічних дослідженнях (025).	2/1
6	<i>Методологія емпіричного дослідження.</i> 1. Спостереження: особливості, вимоги до методу та види. Емпіричний опис. 2. Вимірювання та порівняння в емпіричному дослідженні. 3. Експеримент та особливості його застосування: - у природничо-науковому пізнанні (091); - у соціально-економічному пізнанні (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - у мистецтві (025)	2/1
7	<i>Методологія теоретичного дослідження.</i> 1. Формалізація та її переваги серед інших методів. 2. Ідеалізація та уявний експеримент. 3. Аксиоматичний метод. 4. Гіпотетико-дедуктивний метод та його структура. 5. Сходження від абстрактного до конкретного: діалектична природа методу. 6. Особливості застосування методів теоретичного дослідження: - у природничо-науковому пізнанні (091); - у соціально-економічному пізнанні (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - у культурологічних дослідженнях (025).	2/1
8	<i>Загально-логічні методи і прийоми дослідження.</i> 1. Аналіз і синтез. Індукція і дедукція. Канони індукції. 2. Абстрагування та види абстракцій. 3. Узагальнення та аналогія.	2/1

	4. Моделювання та особливості його застосування: - у природничо-науковому пізнанні (091); - у соціально-економічних дослідженнях (051, 281); - у педагогічних дослідженнях (01); - у культурологічних дослідженнях (025).	
9	<i>Основні моделі розвитку науки.</i> 1. Проблема наукового прогресу. Кумулятивізм і антикумулятивізм, екстерналізм та інтерналізм в розвитку наукового знання. 2. Вирішення проблеми росту наукового знання в концепції К. Поппера. 3. Процес розвитку знання за Т.Куном та І.Лакатосом. 4. Особливості моделі росту знання П.Фейєрабенда. 5. - Еволюційна програма Стівена Тулміна (091). - Принципи верифікації і фальсифікації в соціально-економічних дослідженнях (051, 281); (01). - Методологічний анархізм Фейєрабенда і художня творчість (025).	2/1
10	<i>Класична наука та її парадигма.</i> 1. Здобутки класичної науки. 2. Формування парадигми класичної науки та її провідні принципи. 3. - Роль природознавства в формуванні класичної парадигми науки (091). - Розвиток соціально-економічного знання XVII-XIX ст. (051, 281); - Вплив класичної науки на формування класичної парадигми освіти (01). - Взаємодія класичної науки і мистецтва (025).	2
11	<i>Некласична парадигма наукового знання</i> 1. Передумови формування некласичної науки. 2. Квантова механіка та її роль у формуванні провідних принципів некласичної науки. 3. Релятивістська концепція і картина світу некласичної науки. 4. - Здобутки некласичного природознавства (091). - Розвиток соціально-економічного знання першої половини XX ст. (051, 281); - Вплив некласичної науки на парадигму освіти (01). - Некласична парадигма наукового знання і мистецтво (025).	2
12	<i>Концептуально-методологічні зрушення постнекласичної науки.</i> 1. Основні чинники переходу некласичної науки до постнекласичного етапу її розвитку. 2. Новий характер об'єктів дослідження постнекласичної науки. 3. Провідні принципи постнекласичного пізнання. 4. - Методологічні зрушення постнекласичного природознавства (091). - Концептуально-методологічні трансформації	2

	пізнання соціально-економічних системи другої половини XX - початку XXI ст. (051, 281); - Формування постнекласичної парадигми освіти (01). - Постнекласична наука і мистецтво: нові обрії взаємодії (025).	
13	Сучасні міждисциплінарні наукові дослідження. 1. Актуальність та особливості міждисциплінарних наукових програм і досліджень сучасної науки. 2. Кібернетика як перша програма міждисциплінарних досліджень. 3. Синергетика та її методологічні наслідки. 4. Концепція універсального еволюціонізму та її роль у постнекласичному пізнанні. 5. Етичні аспекти сучасних наукових досліджень. Біоетика в постнекласичній науці. 6. - Синергетика і природознавство (091). - Місце синергетичного підходу в сучасній економічній науці (051, 281). - Використання світоглядного і методологічного потенціалу синергетики у формуванні постнекласичної парадигми освіти (01). - Синергетичний підхід у мистецтві, творчості, естетиці (025).	4/1/
Разом		30/6

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття, зміст і функції науки як соціокультурного феномена.	4/6
2	Наука і наукознавство.	4/6
3	Наукове пізнання. Емпіричний рівень.	4/6
4	Наукове пізнання. Теоретичний рівень.	4/6
5	Форми наукового пізнання.	4/6
6	Теорія як ідеал наукового пізнання.	4/6
7	Метод, методика, методологія.	2/6
8	Методологія емпіричного дослідження.	4/6
9	Методологія теоретичного дослідження.	6/6
10	Наукова творчість: природа, етапи, методологія.	4/6
11	Основні моделі розвитку науки.	4/6
12	Класична наука та її парадигма.	4/6
13	Некласична парадигма наукового знання	4/5
14	Концептуально-методологічні зрушення постнекласичної науки.	6/6
15	Сучасні міждисциплінарні наукові дослідження.	4/6

16	Кібернетика – наука про управління.	4/5
17	Синергетика та її методологічні наслідки.	6/6
18	Концепція універсального еволюціонізму.	4/5
19	Етичні аспекти сучасних наукових досліджень.	4/5
	Разом	80/110

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Горбатюк Т.В., Гейко С.М., Лаута О.Д. Філософія науки та інноваційного розвитку: Навч. посібник. Київ. Ніжин. 2012.
2. Добронравова І.С. Новітня філософія науки: підручник для студ. філософських фак. університетів і аспірантів. К. 2009.
3. Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т. Г., Ермоленко А. М., Кисельова О. О. та ін.; під ред. В. А. Малахова. К.: Вид. ПАРАПАН, 2014.
4. Каламбет С.В., Іванов С.І., Півняк Ю.В. Методолія наукових досліджень: навч. посіб. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
5. Каріков С.А. Філософія і методологія науки. Курс лекцій. Х.: НУЦЗ України, 2013.
6. Киричок О.Б. Філософія: підручник. Полтава, 2010. 381 с.
7. Корягін М. В. Основи наукових досліджень: навч. посібник / М. В. Корягін, М. Ю. Чік.К.: Алерта, 2014.
8. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010.
9. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.посібник. К. Кондор, 2003.
10. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль, 2005. 124 с.
11. Москаленко В.Ф., Попов М.В. Біоетика: філософсько-методологічні та соціально-медичні проблеми / Москаленко В.Ф., Попов М.В. Вінниця: Нова книга, 2005.
12. Самардак М. М. Філософія науки. Напрями, теми, концепції: навч. посіб. К. 2011.
13. Стьопін В.С. Філософія науки. Загальні проблеми: підручник для аспірантів і здобувачів наукового ступеня кандидата наук / В.С. Стьопін. М.: Гардаріки, 2006.
14. Філософія та методологія науки. Підручник / під ред. І.С. Добронравової, Л.І. Сидоренко. К. 2008.
15. Філософія: підручник / О.Л. Воронюк. 3-є вид., переробл. та допов. 2018. 216 с.
16. Філософія: навч. посіб. / Ю. М. Вільчковський, Л. В. Северин-Мрачковська, О.Б. Гаєвська та ін. Київ: КНЕУ, 2019. 368 с.
17. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

Додаткові:

1. Антологія біоетики /За ред. Ю. І. Кундієва. Львів: БаК, 2003.
2. Білоконь С. В. Основи біоетики та біобезпеки: навчальний посібник / С. В. Білоконь Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017.
3. Гардашук Т.В. Етичні аспекти наномедицини: інновації та відповідальність. *Практична філософія*. 2019. №3.
4. Горбатюк Т.В. Вплив інформаційних технологій на трансформаційні процеси в науці: світоглядний аспект. *Практична філософія*. 2019. №2.
5. Запорожан В. М., Аряєв М.Л. Біоетика та біобезпека. К.: Здоров'я, 2013.

6. Корсак К.В. ХХІ ст.: ноорозвиток людства і порятунк від колапсу на основі ноотехнологій. *Практична філософія*. 2011. № 2.
7. Кретов А.І. Теоретико-методологічні проблеми взаємодії філософії та мистецтва. *Практична філософія*. 2018. № 3.
8. Кузнецов А.В. Синтез фізичного знання в методології комплексного підходу. *Практична філософія*. 2019. № 2.
9. Кун Т. Структура научных революций. М.: ООО: «АСТ», 2003.
10. Савостьянова М. В. Ціннісна складова в методології гуманітарних наук. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2011. № 1 (3).
11. Савостьянова М.В. Роль науки у створенні реалій і міфологем інформаційного суспільства. *Практична філософія*. 2011. № 1.
12. Четвериков І. О. Етичні параметри пізнання. *Практична філософія*. 2017. № 4.

Інтернет-ресурси

1. <http://journal.philosophy.ua/issues> – сайт українського науково-теоретичного часопису «Філософська думка»
2. https://sites.google.com/site/practicsophy/practical_philosophy – сайт українського часопису «Практична філософія»
3. http://www.philosophy.ru./i_phras/library/i_ph_1.html#2 – Стэнфордская философская энциклопедия: переводы избранных статей
4. <http://www.vphil.ru/> – Журнал «Вопросы философии»
5. <http://intencia.ru/> – Іntenція. Сайт з філософії

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Навчальний план.
2. Підручники та навчальні посібники.
3. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських та самостійних занять.
4. Контрольні роботи, питання до заліку для діагностики успішності аспірантів.
5. Аудіовізуальні (екранно-звукові) та мультимедійні (комп'ютер з підключеними до нього аудіо- та відео-технічними пристроями) засоби навчання.